

РОЗДІЛ I

Мовознавча реценція Шевченкового слова

УДК 821.161.2-6 Шевченко

Світлана Богдан

ПЕЙОРАТИВИ *дурень* / *дурний* В ЕПІСТОЛЯРНОМУ АВТОПОРТРЕТУВАННІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті розглянуто важливий елемент будь-якого автопортретування – оцінні компоненти, диференційовані узвичаєно на три основні різновиди: меліоративи, нейтральні оцінки, пейоративи. З огляду на те, що типова самооцінка орієнтована передусім на нейтральний і негативно маркований вимір, цілком передбачувано в епістолярному автопортретуванні саме останній різновид виявився одним із частотних, що стверджує загальномовні вияви таких оцінок у текстах інших функціональних стилів. Основну увагу зосереджено на вербалізації номінативного ряду самонайменувань-оцінок *дурень* / *дурний*, на семантичних ознаках цього концептуального для кожної національно-мовної картини світу поняття в листах Тараса Шевченка та способах актуалізації найпоширеніших побутових моделей цього концепту.

Ключові слова: оцінка, пейоратив, *дурень*, *дурний*, епістолярний текст, Тарас Шевченко.

Постановка наукової проблеми та її значення. Будь-яка оцінка, як відомо, може бути позитивною (*меліоративи*), нейтральною та негативною (*пейоративи*). Шкала самооцінок українських мовців традиційно виявляє виразну перевагу третього різновиду, щоправда, кількісні пропорції (чи співвідношення) таких оцінок залежать від кожної мовної особистості, зокрема від її ціннісних і моральних орієнтацій, тяжіння до літературно унормованих чи уснорозмовних стереотипів спілкування, психологічного типу тощо. В епістолярних текстах вагомий чинник актуалізації пейоративних оцінок і, передусім, орієнтованих на самого адресанта, – фактор адресата й характер взаємин між комунікантами.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Актуалізація різних аспектів дослідження семантики мовних одиниць цілком правомірно зумовила появу великої кількості робіт, об'єктом яких слугують усі можливі типи оцінок, експлікованих у текстах різноманітних функціональних стилів (Н. Д. Арутюнова [8], В. І. Карасик [6] та ін.). Однак, незважаючи на значну джерельну базу таких наукових студій, здійснених на матеріалі української, російської, німецької, англійської та інших мов (Л. А. Білоконенко [2], О. Є. Голод [4], К. В. Бусуріна [3], Л. Є. Кругликова [7], І. В. Турецькова [11], О. В. Сахарова [9] та ін.), багато аспектів цієї проблеми на сьогодні не розв'язані, уточнення потребують навіть ключові поняття. Майже не досліджено ролі контексту в актуалізації пейоративної лексики та мовленнєвого акту, в якому її вжито. Крім того, репрезентація пейоративів в індивідуальному мовленні, як елемент мовної поведінки окремого мовця, залишається периферією наукових досліджень. Образ *дурня*, його домінуючі риси в різних фольклорних і літературних текстах і словесні засоби його актуалізації проаналізовано здебільшого в розвідках російських літературознавців та мовознавців (у народних казках – В. Є. Багно [1], у фольклорних текстах – М. М. Черкасова [12], у творах Василя Шукшина – А. А. Дуров [5], у російській літературі загалом – А. Д. Синявський [10] та ін.).

Унаслідок того, що деякі аспекти пейоративної конотації дотепер недостатньо опрацьовані й не мають єдиної чіткої дефініції, не існує і одностайного погляду на те, як утворюються пейоративи. Це й породжує думку багатьох мовознавців про необхідність аналізу негативно-оцінних одиниць кожної

конкретної мови, ґрунтованого на її структурних і семантичних особливостях. Об'єктом нашого дослідження слугуватиме пейоративна лексика на позначення адресанта (зокрема, номени *дурень / дурний*) та диференційні ознаки її актуалізації в автопортретуванні Тараса Шевченка. Принагідно зауважимо, що мовна поведінка Тараса Шевченка в такому аспекті (і не лише епістолярна) проаналізована лише фрагментарно (листовна не досліджена зовсім).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Кількісний реєстр негативно маркованих одиниць у листах Тараса Шевченка налічує декілька десятків самономінацій і кваліфікативних означень, які окреслюють певні негативні риси його характеру, поведінки, професійної діяльності тощо, наприклад: *погань, чортзна-що, трохи-трохи не ідіот, дурень, дурний, дуренья, пугало, себлюбивое создание, мізерний, нікчемний* тощо. Здебільшого такі номінації функціонують як бінарні опозиції, пор.: *Кобзар і Дармограй; поет і виршеплет; щастливіше щастливішого из людей і несчаснее флорентинского изгнанника, несчастливей, несчастный* і т. ін.

Узвичасно загальним пейоративам протиставляються спеціальні слова з негативною оцінкою, які поділяються на два незрівноважених класи слів: *об'єктивні* та *суб'єктивні* пейоративи. До *першого* різновиду належать слова, які позначають об'єктивні недоліки, вади людей, як-от *дурість, лінь* тощо. До *другого* – слова, що називають людей іншого кола, расові, національні та інші налічки, тобто номени, які традиційно визначають як етнічні гетеростереотипи. Зауважмо, що саме такі пейоративи найчастіше відкриті для амбівалентного тлумачення й щонайбільше позначені відтінком суб'єктивності, а отже, мають відносний та здебільшого упереджений характер.

Скориставшись класифікацією В. І. Карасика, можна виокремити пріоритетні й вторинні пейоративні зони в епістолярних текстах Тараса Шевченка [6]. Визначальне місце серед пріоритетних у його листах, як свідчать наші спостереження (подібно до виявів у мовній поведінці інших етносів), належить негативно маркованим лексемам *дурень* і *ледар*. Розглянемо детальніше змістовий вимір першого оцінного слова і його вербальну лексико-граматичну репрезентацію: лексичні, фразеологічні та словотвірні одиниці, які об'єктивують зміст понять *дурень / дурний / дурість*.

Насамперед зауважмо, що деякі мовознавці правомірно аналізують номен *дурень* як елемент національно-мовної картини світу й визначають його як одну із частотних її структурних частин – концептів. Такий концепт вони кваліфікують здебільшого як одну з мислительних категорій, ключове слово культури, лінгвокультурогеми, яка завжди національно специфічна. Важливими ознаками цього концепту цілком правомірно вважають універсальність, національну диференційованість і прецедентність, тобто значущість у когнітивних процесах і етносу, і окремої мовної особистості [3]. Установлено, що в межах концептосфери лінгвокультурогема *дурень* формує *три ментальні моделі*, дві з яких культурно зумовлені й традиційні, а одна – побутова і постійно трансформована. В основі семантичних трансформацій покладено відношення до норми, бо саме семантика відхилення від норми – центральна в змісті концепту *дурень*, яка й забезпечує семантичний зв'язок усіх трьох змістових моделей, визначаючи семантичне наповнення лексико-фразеологічних одиниць, належних до цього концепту. Базовим, визначальним значенням, що об'єднує всі засоби вербалізації цього концепту, можна сформулювати як *'інший, не такий, як усі'* [3].

Із трьох найпоширеніших побутових моделей цього концепту (відступ від *медичної, інтелектуальної чи поведінкової* норми) в епістолярній практиці Шевченка найчастіше актуалізований насамперед субконцепт *«людина, яка чинить неадекватно»* (тобто його поведінка неадекватна в певних ситуаціях приватного й суспільного життя). Значно менше (лише спорадично) реалізовано субконцепт *«позбавлений розуму»* (відступ від медичної норми, щоправда, актуалізований лише як потенційний поведінковий вимір адресанта).

Для вербалізації побутової моделі цього концепту найчастіше використано номінації, забарвлені пейоративно, що є відступом від аксіологічної норми, яка за своєю природою позитивна. Незважаючи на тип субконцепту, епістолярій Шевченка переважно актуалізує лише два номени – *дурень* і *дурний*. Інтелектуальна аномалія як вияв вікової незрілості індивіда, що зумовлено недостатністю життєвого досвіду, передбачає узвичасне використання в українській мові суб'єктивно-оцінних номенів із демінутивними афіксами на зразок *дурничок, дурньочок, дурненький, дурачок*. Подібні найменування, з одного боку, традиційно проєктовані на мовців-дітей, виступаючи оцінкою нерозважливості їхніх певних учинків, з іншого – кваліфікатив *дурень* виступає маркером утрати розумових здібностей як виразник диференційних ознак деяких людей у старості. Власне, таку вікову «спеціалізацію» використання названих лексем актуалізує в епістолярному тексті Тарас Шевченко: *«Хто ж нас шануватиме, як ми самі себе не шануєм? Я ж уже не хлопець нерозумний. І од старості,*

слава Богу, **ще не одурів**, щоб таке вироблять, як ти пишеш» (до М.С. Щепкіна, 9–10 лютого 1858 р., Нижній Новгород) [13] (далі, покликаючися на це видання, у дужках зазначатимемо лише адресата, дату й місце написання листа). Як бачимо, адресант акцентує увагу на тому, що особливості його вікового статусу, на щастя, не позначилися на особистих поведінкових домінантах.

Найчастотніші фіксації цього номена в листах Шевченка співвіднесені саме з побутовим виміром концепту *дурень*. Його оцінний характер в епістолярії Шевченка однаковою мірою проєктований і на сучасну особистісну поведінкову площину, і на ретроспективу, пор.: «*Эх! то-то було б, дурний Тарасе, не писать було б поганих вірш та не впиватьсь почасти горілочкою, а учиться було б чому-небудь доброму, полезному, – от би тепер як нахідка*» (до С. С. Гулака-Артемівського, 15 червня 1853 р., Новопетровське укріплення). Передумова появи такої дистанційованої опосередкованої оцінки, за твердженням адресанта, – порушення етичних і поведінкових норм: «*погані*» вірші та схильність до пиятики. Власне, ці пресупозитивні умови він сам називає мотиваторами його тодішнього «невільницького» статусу. Стилiстично посилює кваліфікативні характеристики в цитованому контексті повтор апелятива з опорними лексами *дурний* і *дурню*.

Почасти номен *дурень* як інтелектуальний субконцепт експлікує також сему 'відсутність освіти'. А тому наявність освіти, навпаки, гіпотетично унеможлиблює таку оцінку щодо певної особи. Тарас Шевченко руйнує узвичаєний стереотип: «*Аж тепер тільки догадався, що я хоч і в школі вчився, а сам бачу, що дурень. Та ще хто і одурив?*» (до Я. Г. Кухаренка, 1, 10, 16 квітня 1854., Новопетровське укріплення).

Дурень за своєю суттю соціальний антигерой, його поведінка не просто ненормативна, здебільшого – смішна й неадекватна. Якщо скористатися відомою класифікацією американського соціолога О. Клаппа, який кваліфікує таку поведінку як ознаку малої групи мовців, як ознаку в бік надмірного чи недостатнього вияву певної якості на протигагу груповим нормам поведінки, то для Тараса Шевченка типологічними в самооцінках виявляються кілька різновидів, зокрема, *дурень-ентузіаст* (узвичаєно схильний до певних непередбачених і ризикованих учинків, у випадку з Шевченком ця самооцінка трансформована з другого типу пейоративів і належить до суб'єктивних оцінок його колег-росіян (*москалів* – за його кваліфікацією): «*Спасибі вам і за ласкаве слово про дітей моїх “Гайдамаків”*. Пустив я їх у люди, а до цієї пори ще ніхто й спасибі не сказав. Може, й там над ними сміються так, як тут *москалі зовуть мене ентузіастом, сиріч дурнем*. Бог їм звидить, нехай я буду і мужицький поет, аби тільки поет, то мені більше нічого і не треба» (до Г. С. Тарновського, 25 січня 1843., С.-Петербург).

За твердженням Шевченка, у системі гетеростереотипів росіян українець апіорі постає *дурним*. Щоправда, іноді така оцінка щодо нього експлікована і в етнічних стереотипних характеристиках *українців-земляків*, із якими йому доводилося контактувати в Петербурзі. А отже, національний статус мовця за таких умов виступає своєрідним мотиватором стереотипної асоціативної ознаки *дурний* (*дурний* лише тому, що українець): «*Переписав оце свою “Слепую” та й плачу над нею, який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. Лихо, брате отамане, ей-богу, лихо. Це правда, що окроме Бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, цур йому, мене тут і земляки, і не земляки зовуть *дурним*, воно правда, але що я маю робить, **хіба ж я винен, що я уродився не кацапом або не французом**. Що нам робить, отамане-брате? Прать против рожна чи закопаться заживо в землю – не хочеться, дуже не хочеться мені дрюковать “Слепую”, але вже не маю над нею волі, та цур їй, а обридла вже вона мені» (до Я. Г. Кухаренка, 30 вересня 1842 р., С.-Петербург).*

Почасти Шевченко актуалізує також тип *незграбного дурня*, який завжди потрапляє в незручне становище. «*А я вже Хариті і намисто, і дукач, і хрест купив. Дурень думкою багатіє, як то кажуть*», – зізнається він, зокрема, в листі до В. Г. Шевченка 22 квітня 1860 року із Санкт-Петербурга.

У лексичній семантиці самономінацій Шевченка можна виокремити тематичну групу словозначень, об'єднаних смисловим інваріантом 'людина з інтелектуальною недостатністю', що виявляє такі розгалуження: 1) *дурень*, *тупиця*; 2) *ненормальний*, *божевільний*; 3) *старий дурень*; 4) *пришелепкуватий дурило* («*простофиля*») [6]. Такий поділ, зрозуміло, досить умовний. Якщо співвіднести його з узвичаєною лінгвістичною класифікацією, то методом компонентного аналізу можна вирізнити багато диференційних ознак, які уточнюватимуть поняття *дурень*: «*тупий*», «*ексцентричний*», «*легковажний*», «*неосвічений*, *темний*», «*ненормальний*», «*безпечний*» тощо. Найбільша кількість

номінацій позначає поняття *дурень загалом*. Семантичні відмінності між такими самоінвективами, як слушно зауважує В. І. Карасик, майже непомітні й пов'язані переважно із внутрішньою формою слів. Скажімо, це виявляється в таких найменуваннях, як *капустяна голова* або метонімічних характеристиках на зразок *дурна голова*: «Друже мій єдиний! Я ще й досі не вгамувався од того великого свята, що ти мені завдав на самоті. Якщо не полегша трохи згодом, то я не знаю, що мені й робить з моєю **дурною головою**, думаю, та я й сам тепер не знаю, що я думаю» (до М. С. Щепкіна, 4 січня 1858 р., Нижній Новгород).

Особливість значення лексем *дурень / дурний* полягає в тому, що, на противагу іншим пейоративам, ці номени, як характеристика негативної інтелектуальної характеристики, ніколи не переходять на протилежну частину шкали. Порівняймо: *боягуз – сміливець – нерозважливість / безглуздість* (тобто надлишок і боягузтва, і сміливості однаково погано) і *дурість – розум – надзвичайний розум* (визнати, що хтось неправомірно володіє надзвичайним розумом означає приписати вирок собі в дурості). Про надлишок розуму говорять здебільшого в іронічному сенсі або розуміючи імпліцитно хитрість чи високомірність. Патологічний *дурень*, за класифікацією В. І. Карасика, – це *абсолютний дурень*. Номен *старий дурень* виявляє певний антагонізм: із роками людина мала б мудрішати, натомість вікова нерозважливість кваліфікована як ступінь вияву певної поведінкової ознаки, що набуває ознак стереотипності й неможливості змінюватися. Щоправда, у системі самономінацій такі лексеми радше тяжіють за смыслом до слів на зразок «*дивак*». Почасти такі самономінації характеризують Тараса Шевченка просто як людину з неусталеними в соціумі ідеями, поглядами, особливою поведінкою, а не такими, що свідчать про брак інтелектуальних здібностей. Зауважмо також на різність ставлення й реакції суспільства до такого типу людей: до *дурнів* зазвичай ставляться з презирством, а до *диваків* – зі здивуванням, гумором і навіть почасти зі співчуттям.

Іноді, навпаки, Шевченко абсолютно заперечує вияв особистісної надмірної довірливості, що, власне, й уможливило, на його переконання, адекватність чужих оцінок щодо нього: «*Позавчора я отримав не письмо, а просто панегирик от Сергея Тимофеевича. Якби я хоч трошки дурніший був, то я б учадів од його панегирика, а то, слава Богу, видержав. Поцілуй його, доброго, благородного, тричі за мене*» (до М. С. Щепкіна, 15–17 січня 1858 р., Нижній Новгород).

Важливі для самохарактеристики Шевченка ті найменування, які мають виразне прагматичне значення: *дурень* як людина з незвичними, неординарними здібностями в якійсь сфері діяльності, тобто *ентузіаст, фанатик*. А отже, можлива зміна оцінного значення на протилежне, пов'язана з актуалізацією семи 'незвична, неординарна людина' в семантичній структурі слова 'дивак'. Власне, таке значення номена *дурень-ентузіаст* корелює з фольклорним образом *дурня*, який, як відомо, здебільшого виявляється і розважливіший, і врешті-решт мудріший за своїх розумних суперників, а тому й перемагає їх.

Як слушно зауважує В. І. Карасик, особливої уваги заслуговує рефлексивне вживання таких пейоративів [6]. Скажімо, всім відомий стереотипний вираз на зразок «*Який же я був дурний, що зробив це*» або «*Який же я дурень*» тощо. На противагу йому, навряд чи можливо було б почути подібну структурно фразу з іншими опорними лексемами-пейоративами, як-от: *грабіжник, підлабузник, негідник, брехун* тощо. А тому номен *дурень* у рефлексивному використанні характеризує людину, яка хоч і здійснила ймовірно негідний учинок, однак усвідомила це й визнала свою провину. Щоправда, Шевченко, актуалізуючи рефлексивно пейоратив *дурний*, експлікує передусім семи 'наївність' та 'нерозважливість', як-от у ситуації сподівання такого омріяного й бажаного визволення із солдатської неволі: «*Спасибі тобі, серце моє, за твоє письмо от 11 апреля. Мені полегшало, як прочитав я його. Я, дурний, думав, що це в генварі моє діло кончене, а воно з 7 або 17 апреля тіль що начнеться. І та самая дурная думка мене так тяжело мучила і досі. Тепер, слава Богу, я повеселішаю*» (до М. М. Лазаревського, 20 травня 1857 р., Новопетровське укріплення). Ця самооцінка мотивована такою рисою характеру Шевченка, як довірливість, що узвичаєно кваліфікована як властива передусім дітям. Власне, тому в його листах вона завжди корелює з віковими характеристиками. Як відомо, у соціумі така оцінка сприймається амбівалентно, частіше – як відхилення від прогнозованої стереотипної поведінки.

Тарас Шевченко добре усвідомлював ненормативність та невідповідність суспільним очікуванням певних виявів його поведінки іншої, «дорослій» моделі, що й спонукало в її оцінках вдаватися почасти навіть до прийому градації. Скажімо, це виразно актуалізовано в ситуації опису його відчуттів щодо минулого «Андрушівського раю» в листі до А. О. Козачковського: «*Як получиши сіє нехитростное посланіє моє, то вибери хороший погодній день та повели запрягти у бричку коні,*

та возьми посади коло себе жіночку свою і діточок своїх невеличких, і поїдьте собі з Богом у Андруші, погуляйте собі гарненько у архієрейському гаї, та, гуляючи попід дубами та вербами, згадай той день, як колись перед вечером ми з тобою в Андрушах гуляли. / *Дурень я, та ще й великий дурень!* Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші, а вам там то, може, навіть остило дивиться і на сині Трахтемировські гори» (14 квітня 1854 р., Новопетровське укріплення).

Для Шевченкової епістолярної поведінки можна вважати також типовою (і частотною!) ситуацію, за якої реалізована самооцінка стану потенційного переходу в неадекватний вимір, зумовленого самотністю, одноманітністю повсякдення та нудьгою й актуалізованого здебільшого дієсловами *одурити*, пор.: «*Просив я В[арвару] Н[іколаєвну], щоб мені книжечок деяких прислала, а тепер і вас прошу, бо oprіче Біблії, нема й однієї літери. Якщо знайдете в Одесі Шекспіра, перевод Кетчера, або «Одиссею», перевод Жуковського, то пришліть ради розп'ятого за нас, бо, ей-богу, з нудьги одурію»* (до А. І. Лизогуба, 11 грудня 1847 р., Орська фортеця); «*Я трохи-трохи не одурів на сім тижні. Та й тиждень же удався! Не дармо я його виглядав десять літ. Десять літ! Друже мій єдиний! Вимовить страшно. А витерпіть? І за що витерпіть? Цур йому, а то я справді одурію»* (до Я. Г. Кухаренка, 22 квітня 1857 р., Новопетровське укріплення); «*Що мені на світі робить? Я одурію на чужині та на самоті!»* (до В. Г. Шевченка, 5 жовтня 1860 р., С.-Петербурґ).

Щоправда, навряд чи можна беззастережно сприймати більшість фіксованих у листах Шевченка пейоративних самооцінок як такі, що виявляють реальні риси адресанта. Радше навпаки, значна їх кількість відтворює, очевидно, особливу маніпулятивну тактику самоприниження, іронії, ніж справді реальний органічний складник, притаманний його характеру. Важливо й те, що певна частина таких оцінок має, з одного боку, цюхвилинний вияв і жодним чином не дає підстав кваліфікувати їх як стабільні й, тим паче, домінувальні. З іншого – виразна динаміка цих оцінок у різні періоди Шевченкового життя (з очевидним зростанням таких характеристик, скажімо, у часи заслання) не залишає жодних сумнівів у їх природній мінливості, а почасти – вагомих трансформаціях їхніх сутнісних рис.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. А отже, пейоративи *дурень / дурний* слугують частотним засобом мовного автопортретування Тараса Шевченка, набуваючи виразних індивідуальних ознак, що виявляється, зокрема, у частковій семантичній трансформації узуальних негативно маркованих лексем, у використанні їх у ролі самономінацій, характеристики поведінкових рис й актуалізації етнічних гетеростереотипів щодо українців. Спостережено також, що більшість аналізованих епістолярних контекстів функціонування номенів *дурень / дурний* позначена відтінком іронії і є елементом стилістичної гри. Подальше вивчення пейоративної лексики вбачаємо в аналізі всієї системи негативно маркованих найменувань, експлікованих у листуванні Тараса Шевченка, а також у розширенні порівняльних студії з епістолярними текстами інших українських адресантів.

Джерела та література

1. Багно В. Е. Глупец народных сказок как архетип образа Дон Кихота / В. Е. Багно // Известия РАН. Сер. лит. и языка. – Т. 50. – 1991. – № 2. – С. 163–166.
2. Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті / Л. А. Білоконенко // Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії. – Вип. 7. – Ч. 2. – С.119–127.
3. Бусурина Е. В. Лингвокультурема «дурак» в русской языковой картине мира : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Бусурина Е. В. – СПб., 2004. – 209 с.
4. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. Є. Голод. – Львів, 2001. – 18 с.
5. Дуров А. А. Трансформация традиционного образа дурака в прозе В. М. Шукшина : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Дуров А. А. – Ставрополь, 1996. – 20 с.
6. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Волгоград. гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с.
7. Кругликова Л. Е. Синонимический ряд «глупый человек» в истории русского языка / Л. Е. Кругликова // Слово во времени и пространстве. К 60-летию профессора В. М. Мокиенко. – СПб. : Фолио-Пресс, 2000. – С. 96–113.
8. Логический анализ языка: образ человека в культуре и языке / отв. ред Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтова. – М. : Индрик, 1999. – 422 с.
9. Сахарова О. В. Бінарні опозиційні концепти в українській мовній свідомості [Електронний ресурс] / О. В. Сахарова. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55121/62-Sakharova.pdf?sequence=1> (12.04.2014).

10. Синявский А. Д. Иван-дурак: Очерк русской народной веры / А. Д. Синявский. – М. : Аграф, 2001. – 464 с.
11. Турецкова И. В. Языковые средства манифестации пейоратива в словаре и тексте (на материале немецких пейоративных имен, характеризующих человека) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : специальность: 10.02.04 – германские языки / И. В. Турецкова. – Самара, 2011. – 19 с.
12. Черкасова М. Н. Дурак фольклорный VS «дурак полный» [Электронный ресурс] / Н. М. Черкасова // Филол. науки. – 2011. – № 2. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/durak-folklornyy-vs-durak-polnyy-k-interpretatsii-oskorbleniya>.
13. Шевченко Тарас. Зібрання творів : у 6-х т. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю / Тарас Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua> (15.09.2014).

Богдан Светлана. Пейоративы *дурень / дурний* в эпистолярном автопортретировании Тараса Шевченко. В статье рассмотрено важный элемент любого автопортретирования – оценочные компоненты, которые дифференцированы обычно на три основные разновидности: мелиоративы, нейтральные оценки и пейоративы. Исходя из того, что типичная самооценка ориентирована прежде всего на нейтральное и негативно маркированное измерение, целиком прогнозировано в эпистолярном автопортретировании именно последняя разновидность оказалась одной из частотных, что подтверждает общезыковые тенденции употребления таких оценок в текстах других функциональных стилей. Главное внимание сосредоточено на вербализации номинативного ряда самонаименований-оценок *дурень / дурний*, на семантических признаках этого концептуального для каждой национально-языковой картины мира понятия в письмах Тараса Шевченко и способах актуализации наиболее распространенных бытовых моделей этого концепта. Установлены стереотипные контексты и presuppositive условия их появления в эпистолярных текстах, то есть те мотиваторы, которые соответствуют определенным эмоциональным состояниям адресанта и соотносены с иронией как стилиевой доминантой определенного письма. Часть таких оценок принадлежит адресатам Шевченко и его знакомым. Факультативно такие пейоративы определяют гетеростереотипные признаки русских относительно украинцев.

Ключевые слова: оценка, пейоратив, *дурень, дурний*, эпистолярный текст, Тарас Шевченко.

Bogdan Svitlana. Peioratyvs ‘Fool / Stupid’ in Taras Shevchenko’s Epistolary Self-Portraiting. In this paper the important elements of any self-portraiting such as estimating components, usually differentiated to three basic types: melioratives, neutral estimations and peioratives were observed. On the basis of the fact that typical self-esteem is oriented, first of all, to the neutral and negative-marked determination; completely forecasted in epistolary self-portraiting is exactly the last type, turned out as one of the frequency, confirming overall language tendencies of such estimations in the texts of other functional styles. The main attention is paid to the verbalization of the nominative line of the self-nominations-estimations ‘fool / stupid’, the semantic features of its conceptual (for each national-language picture of the world) concepts in Taras Shevchenko’s letters and the means of actualization of the most spreading everyday models of this concept. The stereotypic contexts and presuppositive conditions of its appearance in epistolary texts, i.e. the motivators, which are fit to defined emotional addresser’s states and correlated with the irony as the style dominant of defined letter, are assigned. The part of such estimations belongs to Shevchenko’s addressees and his familiar people. Facultatively such peioratives define the heterostereotype features of Russians with respect to Ukrainians.

Key words: estimation, peiorative, fool, stupid, epistolary text, Taras Shevchenko.

Стаття надійшла до редколегії
10.07.2014 р.